

Agnieszka Kilińska-Pękacz

Prawa nieletnich w ciąży oraz wychowujących dzieci w domu matki i dziecka dla nieletnich w obowiązującym systemie prawnym

The rights of pregnant minors and those raising children in a mother and child home for minors in the applicable legal system

W artykule podjęto się analizy ważnego prawa kobiety – nieletniej matki w ciąży do wychowania swojego dziecka w różnych ośrodkach resocjalizacyjnych dla nieletnich na podstawie nowej ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z dnia 9 czerwca 2022. Zawarto tam regulacje, których nie było w żadnej innej ustawie o nieletnich, co należy ocenić na plus. Celem artykułu jest analiza nie tylko nowego aktu wykonawczego, ale również przegląd stanowisk doktryny w tym zakresie, których jest zdecydowanie mniej, ze względu na to, że ustawa stanowi nowe rozwiązanie prawne. Wywołuje ona dużo kontrowersji w praktyce. Jednak kończąc artykuł, Autorka wskazuje, że dopiero czas pokaże, co stanie się w praktyce z piękną ideą domów matki i dziecka dla nieletnich.

Słowa kluczowe: nieletnia, zakład poprawczy, prawo, ciąża.

The article deals with the important right of a pregnant minor woman to raise her child in various social rehabilitation centers for juveniles on the basis of the new act on the support and social rehabilitation of juveniles of June 9, 2022. It contains regulations that were not in any other act on minors, which should be assessed as a plus. The aim of the article is to analyze not only the new executive act in this area, but also to review the positions of the doctrine in this area, which are much less numerous due to the fact that the act is a new legal solution. It causes

a lot of controversy in practice. However, concluding the article, the author points out that only time will tell us what will happen in practice to the beautiful idea of mother and child homes for minors.

Key words: juvenile, correctional facility, law, pregnancy.

Wstęp

Matka to najważniejsza osoba, dla swojego dziecka. Niezależnie od wieku. Tym bardziej należy wskazać, że powinna mieć ona takie same prawa i w żaden sposób nie mogą być one ograniczane. Również nieletnim matkom, które często pozostają same sobie, nie powinno się ograniczać prawa do zajmowania się tym ważnym obowiązkiem, którym jest troska o dziecko i jego wychowanie.

Na podstawie przepisów ustawy z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich¹ nie było żadnej możliwości, by nieletnia matka dziecka przebywająca w różnych placówkach wychowawczych, np. zakładzie poprawczym, mogła wychowywać tam dziecko. Było to często przyczyną ucieczki nieletniej do dziecka, z którym się związała, z zakładu poprawczego, by się nim zająć.

Zasadniczym celem poniższego artykułu jest przeprowadzenie analizy metodą formalno-dogmatyczną polegającą na analizie aktów prawnych, tj. nowej ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich oraz literatury przedmiotu, w tym zakresie prawa nieletniej w ciąży i wychowującej do szczególnej opieki nad swoim dzieckiem. Chodzi w tym przypadku o rzeczywistą opiekę nad swoim dzieckiem, także na terenie zakładu poprawczego i innych placówek wychowawczych, kiedy nieletnia matka nie może skorzystać z przedterminowego zwolnienia z odbywania reszty środka wychowawczego w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym.

Warto na wstępie zasygnalizować pojęcie nieletniego, które się kategorycznie zmieniło na podstawie nieletniego nowej ustawy. Od tej pory zgodnie z jego literalnym brzmieniem nieletnimi są również 3 kategorie podmiotów. Pojęcie nieletniego podobnie jak w starej ustawie zostało uregulowano w art. 1, tuż po preambule. Zgodnie z jego brzmieniem

¹ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969 oraz z 2022 r. poz. 1700).

nieletnimi są następujące grupy osób. Po pierwsze to osoby, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie i toczy się wobec nich postępowania w sprawach o demoralizację. Warto dodać, że oprócz zmiany kategorii wiekowej nieletnich, zmianie również uległy okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego. Zgodnie z treścią ustawy są to w szczególności: dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszanie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, zwanych dalej „substancją psychoaktywną”. Ważne jest to, że prawodawca w ustawie dodał wprost katalog nowych substancji psychoaktywnych. Użycie sformułowania w szczególności oznacza, że nie jest to katalog zamknięty. Poza innymi przykładami naruszeń świadczących o demoralizacji, warto słowem przypomnienia zasygnalizować, że poprzedniej ustawie, również mieliśmy do czynienia z katalogiem otwartym. Druga kategoria osób to osoby, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat i toczy się postępowania w sprawach o czyny karalne. Trzeba w tym miejscu również zaznaczyć, że zmieniło się pojęcie czynu karnego na plus. Poszerzono zdecydowanie jego katalog, ponieważ jest nim każde przestępstwo, przestępstwo skarbowe oraz każde wykroczenie lub wykroczenie skarbowe. W poprzedniej ustawie był to zawężony katalog, co nie było dobrym rozwiązaniem. Ostatnia grupa nieletnich, to osoby względem których stosuje się środki wykonywania środków wychowawczych, środka leczniczego lub środka poprawczego – wobec osób, te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby 21 lat, chyba że niniejsza ustawa stanowi inaczej². Dlatego we wstępie ważne jest, aby przedstawić to pojęcie, bo jest ono kluczowe dla dalszego wywodu.

Dla porządku w artykule, we wstępie istotne jest również w dużym skrócie, podjęcie się analizy aktów prawnych w hierarchii od najważniejszego aktu prawnego, do tych o mniejszej randze. Refleksje na temat prawnej ochrony kobiet w ciąży należy rozpocząć od rozważań konstytucyjnych. Jednak było to już przedmiotem mojego innego artykułu³. W związku z tym, żeby nie dublować pewnych zagadnień w nauce, warto jeszcze

² Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, z dnia 9 czerwca 2022 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 1700).

³ A. Kilińska-Pękacz, *Analiza porównawcza sytuacji matek wychowujących dziecko w zakładzie karnym i w zakładzie poprawczym Postulaty de lege lata i lege ferenda*, [w:] *Kobieta i prawo*, red. D. Jaroszevska-Choraś, A. Kilińska-Pękacz, A. Wedeł-Domaradzka, Warszawa 2023, s. 244–246.

nadmienić, że wcześniejsze rozważania dotyczyły starego aktu prawnego w zakresie szeroko pojętego prawa nieletnich, czyli ustawy z dnia 26 października 1982 roku o postępowania w sprawach nieletnich⁴. Należy dodać, że obecnie funkcjonuje nowa ustawa z dnia 9 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Należy wskazać, że obecny akt prawny w dużej mierze poszerzył prawa nieletnich matek, co było również przedmiotem postulatów *de lege ferenda* poprzedniego artykułu⁵. Należy wskazać, że pozytywnie trzeba ocenić poniższe zmiany w nowej ustawie, co będzie przedmiotem poniższych rozważań w tym artykule naukowym.

Aby zacząć każdy podrozdział w sposób uporządkowany, autorka postanowiła zacząć każdy podrozdział od wykładni celowościowej, bowiem należy zawsze w przypadku nowej ustawy wskazać cel ustawy wraz z uzasadnieniem. Zgodnie z Zasadami techniki prawodawczej podstawą zmiany, którym były podstawą nowej ustawy, musi być zawsze uzasadnienie do ustawy, aby społeczeństwo zapoznało się z projektem ustawy, przede wszystkim z jego celem, ale również jego założeniami w szerszym rozumieniu niż tylko zgodnie literalne brzmienie ustawy.

Regulacje prawne w zakresie obowiązków dyrektora różnych ośrodków o zawiadomieniu sądu rodzinnego albo organu prowadzącego postępowanie oraz rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczęcią nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniego o stanie ciąży nieletniej i urodzeniu przez nią dziecka.

Przepisy dotyczące kobiety w ciąży nieletniej, ustawodawca zaczął od art. 133 nowej ustawy, w którym to dyrektor młodzieżowego ośrodka wychowawczego, okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich albo kierownik zakładu leczniczego zawiadamia sąd rodzinny albo organ prowadzący postępowanie oraz rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczęcią nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniego o stanie ciąży nieletniej i urodzeniu przez nią dziecka. W myśl art. 133 pkt. 2 o stanie ciąży nieletniej i urodzeniu przez nią dziecka dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska albo kierownik zakładu leczniczego zawiadamia także właściwy sąd opiekuńczy.

⁴ Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowania w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 35, poz. 228).

⁵ A. Kilińska-Pękacz, *Analiza porównawcza sytuacji matek wychowujących dziecko w zakładzie karnym i w zakładzie poprawczym Postulaty de lege lata i lege ferenda*, [w:] *Kobieta i prawo*, red. D. Jaroszevska-Choraś, A. Kilińska-Pękacz, A. Wedeł-Domaradzka, Warszawa 2023, s. 252–253.

Zgodnie z założeniem projektodawcy w uzasadnieniu, słusznie zawarto informację o tym, że podstawą prawną, prawa nieletniej matki są między innymi następujące przepisy z Konstytucji (art. 18, art. 71 ust. 2). Nieletnie matki mają w art. 134–140 Konstytucji RP oraz w art. 18 zagwarantowane, że ze strony Rzeczypospolitej Polskiej ochronę i opiekę macierzyństwa i rodzicielstwa. Ta gwarancja zostaje wzmocniona treścią przepisów art. 71 ust. 2 Konstytucji RP, zgodnie z którym matka przed i po urodzeniu dziecka ma prawo do szczególnej pomocy władz publicznych, której zakres określa ustawa⁶. Można zauważyć, że ustawodawca słusznie wyznaczył najważniejsze przepisy Konstytucji w zakresie prawnej ochrony kobiety w ciąży oraz kobiety, która urodziła dziecko, której również przysługuje parasol prawnej ochrony. To prawo nie może dyskryminować nieletnich matek w żaden sposób, jak było na podstawie poprzedniej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Rację ma Agata Koschel-Sturzbecher, że zadania informacyjne dyrektora placówki wobec sądu rodzinnego, organu prowadzącego postępowanie, rodziców nieletniego oraz innych podmiotów są zasadne. Dalej słusznie swoją myśl kontynuuje także Autorka, która wskazuje, że w poprzednim akcie prawnym wskazano przepisy, które dotyczyły powyższej materii. Chodzi o następujący art. 72, który stanowił o umieszczeniu nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo w podmiocie leczniczym niebędącym przedsiębiorcą lub w domu pomocy społecznej oraz o umieszczeniu w zakładzie poprawczym, jak również o każdej zmianie tego zakładu, placówki, ośrodka lub domu pomocy społecznej dyrektora zakładu, placówki, ośrodka lub domu pomocy społecznej zawiadamiał sąd rodzinny, który wykonywał orzeczenie. Dalej Agata Koschel-Sturzbecher przytacza również art. 91 § 6 starej ustawy. Zgodnie z przytoczonym artykułem dyrektor zakładu poprawczego powiadamiał sąd rodzinny wykonujący orzeczenie i sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad zakładem poprawczym o każdym przypadku popełnienia przez wychowanka zakładu poprawczego czynu karalnego, a jeżeli nieletni popełnił czyn zabroniony po ukończeniu lat 17 – także prokuratora. W związku z tym ma rację Agata Koschel-Sturzbecher, że aktualna regulacja nie zawiera obowiązku zawiadamiania sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad zakładem poprawczym

⁶ Projekt ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przyjęty przez rząd 5 kwietnia 2022 r., s. 297–302, (skierowany do Sejmu 14 kwietnia 2022 r.) <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-wspieraniu-i-resocjalizacji-nieletnich4>. (dostęp: 1 lipca 2023).

albo sądu opiekuńczego (poza przypadkami ciąży nieletniej i urodzenia przez nią dziecka)⁷. Trzeba nadmienić, że w przypadku nieletniej w ciąży lub która urodziła dziecko, to ważne uprawnienie dyrektorów placówek resocjalizacyjnych. Chodzi w tym przypadku o właściwą ochronę nie tylko kobiety ciąży, która jest osobą nieletnią i jest w trudnej sytuacji, bo często w takich momentach wszyscy od niej odwracają się, niestety włącznie z ojcem dziecka czy rodzicami. Czasami są jeszcze w rodzinach tzw. „zaściankowe” myślenie, zwłaszcza, gdy dziecko poniżej lat 13–15 jest w ciąży. W związku z tym ważne jest, że nowa ustawa nadaje to uprawnienie placówką resocjalizacyjnym, aby rzeczywiście pomóc nieletnim matkom, by właściwe organy państwowe i samorządowe mogły im pomóc.

Konkludując rozważania wokół przepisów w zakresie obowiązku dyrektora młodzieżowego ośrodka wychowawczego, okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich albo kierownika zakładu leczniczego o zawiadomieniu sądu rodzinnego albo organu prowadzącego postępowanie oraz rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczę nieletni faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniego o stanie ciąży nieletniej i urodzeniu przez nią dziecka, warto przywołać stanowisko Agaty Koschel-Sturzbecher. Zasadnie przytacza ona, że wskazany artykuł nie tylko umożliwi przeprowadzenie kontroli w sprawie orzeczonego środka oraz w razie konieczności, również możliwa jest jego zmiana. Autorka zasadnie wskazuje, że wzmianka o urodzeniu przez nieletnią potomstwa przyczyni się do podjęcie przez sąd procedur uregulowanych w art. 135–139 nowej ustawy, mających za zadanie zapewnienie nieletniej matce i jej dziecku właściwych warunkowań⁸. Chodzi o to, aby poprzez system opieki instytucjonalnej w placówkach resocjalizacyjnych dla nieletnich wspierać ją w ciąży oraz po porodzie, by właściwe kształtować postawy nie tylko społeczne związane między innym z zastosowaniem środka wychowawczego nieco izolacyjnego w postaci młodzieżowego ośrodka wychowawczego, okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich albo kierownika zakładu leczniczego. W tych placówkach chodzi o społeczne przystosowanie nieletnich w różnych placówkach, w tym poprzez resocjalizacyjne oddziaływanie na jednostki możliwy

⁷ A. Koschel-Sturzbecher, *Komentarz do art. 134*, [w:] *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Dreimbkowski, Kowalski Legalis 2023.

⁸ A. Koschel-Sturzbecher, *Komentarz do art. 134*, [w:] *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Dreimbkowski, Kowalski Legalis 2023.

będzie powrót jednostki do społeczeństwa po jej opuszczeniu. Trzecim ważnym elementem jest właściwe kształtowanie postawy matki nieletniej wobec swojego dziecka, o czym szerzej będzie poniżej.

Prawo nieletniej w ciąży do wzmożonej opieki ze strony ośrodka

Kolejny ważny przepis z punktu widzenia nieletniej w ciąży to właśnie art. 134 nowej ustawy. Na podstawie tej jednostki redakcyjnej, po raz pierwszy w nowej ustawie są wprost wskazane ośrodki dla nieletnich w ciąży, których jednym z zadań jest również zapewnienie odpowiedniej opieki i przygotowania do bycia matką swojego dziecka. W tym przypadku chodzi o następujące placówki resocjalizacyjne: młodzieżowy ośrodek wychowawczy, okręgowy ośrodek wychowawczy, zakład poprawczy lub schronisko dla nieletnich. Zgodnie z tym artykułem zadaniem placówek resocjalizacyjnych jest ochrona i opieka matek nieletnich zagwarantowana w Konstytucji.

Słusznie wskazuje Agata Koschel-Sturzbecher, że treść tego artykułu była wcześniej przedmiotem § 16 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 11.8.2017 r. w sprawie publicznych placówek oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodków wychowawczych, ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych oraz placówek zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania (Dz.U. z 2017 r. poz. 1606 ze zm.). Ponadto Autorka również słusznie zaznacza, że Młodzieżowy ośrodek wychowawczy wspiera nieletnią matkę w uczestniczeniu w bieżącej pieczy nad dzieckiem i w jego wychowaniu, chyba że sąd opiekuńczy postanowi inaczej, zgodnie z art. 96 § 2 KRO (ust. 3). Przepisy te zostaną jednak uchylone 1.3.2023 r. (zgodnie z art. 415 pkt 1 Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich). Kwestie związane z ciążą wychowanki były też uregulowane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 17.10.2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 487), które zostało uchylone z uwagi na wejście w życie Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.

W drodze nowelizacji nastąpiło więc przeniesienie omawianej materii do ustawy⁹.

Paweł Kobes słusznie twierdzi, że w treści art. 134 nowej ustawy nie tylko chodzi o obowiązki szeroko medyczne dyrektorów analizowanych placówek. W tym przypadku chodzi także o przygotowania jej do pełnienia roli matki. Ta rola zdaniem Autora jest szczególnie ważna, ponieważ oznacza wykonanie stosownego nauczania nieletniej w zakresie prowadzenie przez nią opieki poporodowej nad niemowlęciem, formowania jego świadomości związanej z macierzyństwem oraz z normami właściwego odżywiania się i wszystkim tym, co jest konieczne do pełnienia przez nieletnią w sposób prawidłowy obowiązków rodzicielskich. Tu nie chodzi tylko o zapewnienie miejsca, gdzie nieletnie będą mieszkały¹⁰. To ważna kwintesencja art. 135 nowej ustawy, która została zawarta powyżej. Najważniejsze jest to, aby każda placówka wychowawcza albo inne wskazane wcześniej instytucje, w rzeczywistości potrafiły stworzyć odpowiednie nie tylko zaplecze medyczne, ale również psychologiczne oraz wsparcie ze strony wszystkich pracowników jednostek resocjalizacyjnych, w którym nieletnia wraz z dzieckiem chce zamieszkać. Chodzi nie tylko o restrykcje, ale przede wszystkim o nieco przyjazny stosunek, by nieletnia matka mogła się nauczyć pełnić ważną rolę, którą jest bycie matką. Podsumowując te rozważania, warto przytoczyć na koniec jeszcze stanowisko Agaty Koschel-Sturzbecher. Jej zdaniem nieletnie umieszczone w placówkach, o których mowa w przepisie, znajdują się w szczególnej sytuacji życiowej. Niektóre z nich nie miały prawidłowych wzorców macierzyństwa oraz nie posiadają wiedzy z zakresu przebiegu ciąży i opieki nad dzieckiem. Dlatego tak istotne jest zapewnienie im wsparcia w ciąży oraz w zakresie przygotowania do pełnienia roli matki. Przepisy art. 135 i n. nowej ustawy uszczegóławiają zasady udzielania takiego wsparcia¹¹. Zatem pozytywnie należy fakt, zmiany ustawy, która rzeczywiście zmienia konstytucyjne prawo nieletniej matki do przygotowania jej do pełnia roli matki, które jest w tak młodym wieku trudne do zrealizowania. Tym bardziej, że często dziecko rodzi dziecko, w związku z tym, taka młoda matka nie będzie w stanie samodzielnie funkcjonować bez właściwej opieki nie

⁹ A. Koschel-Sturzbecher, *Komentarz do art. 134, [w:] Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Drembkowski, Kowalski Legalis 2023.

¹⁰ P. Kobes, *Komentarz do art. 134, [w:] Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Konarska-Wrzosek, Górecki, WKP 2023.

¹¹ A. Koschel-Sturzbecher, *Komentarz do art. 134, [w:] Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Drembkowski, Kowalski Legalis 2023.

tylko kobiety w ciąży, ale również nieletniej oraz jej dziecka bez wiedzy, doświadczenia oraz wsparcia odpowiednich instytucji w placówkach szeroko pojętych resocjalizacyjnych.

Domy dla matki i dziecka

W art. 135 ustawy uregulowano między innymi cel umożliwienia nieletniej matce umieszczonej w okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich wykonywania pieczy albo uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem organizuje się w wyznaczonych ośrodkach, zakładach lub schroniskach domy dla matki i dziecka. W pkt. 2 zawarto instytucje, które się tworzy w celu umożliwienia nieletniej matce umieszczonej w młodzieżowym ośrodku wychowawczym wykonywania pieczy albo uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem można organizować w wyznaczonych ośrodkach domy dla matki i dziecka. Domy dla matki i dziecka organizuje się jako grupy wychowawcze. Zgodnie z następną jednostką redakcyjną w otych domach dla matki i dziecka dziecko może przebywać do ukończenia 3 lat, chyba że dobro dziecka i względy wychowawcze lub zdrowotne za tym nie przemawiają. Natomiast na podstawie art. 134 pkt. 4, do umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka, o którym mowa w ust. 1 i 2, nie stosuje się, jeżeli zastosowanie mają przepisy art. 144 ust. 1, art. 234 ust. 1, art. 235 ust. 1, art. 237 ust. 1 lub art. 274 ust. 1.

Słusznie zawarto w uzasadnieniu do ustawy, że skazane, które urodzą dziecko w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego mają prawo przebywać z dzieckiem do chwili ukończenia przez nie trzeciego roku życia (art. 87 § 4 k.k.w.). Tymczasem nieletnia, która urodziła dziecko w trakcie wykonywania środka poprawczego i jest pełnoletnia nie ma możliwości przebywania ze swoim dzieckiem w zakładzie poprawczym. W konsekwencji, mimo nawet wyrażanej przez nią chęci zaopiekowania się dzieckiem, brak jest podstaw do uwzględnienia jej prośby. Dziecko zostaje wówczas pod opieką ojca, jeśli przysługuje mu władza rodzicielska albo trafia do pieczy zastępczej, a niekiedy do adopcji. Podobnie jest w przypadku urodzenia dziecka przez nieletnią umieszczoną w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo schronisku

dla nieletnich, które są niepełnoletnie¹². Sytuacja nieletnich matek jest trudna, ale dzięki zmianie przepisów, może się ona polepszyć. Wynikać to może z faktu, że odpowiednie placówki formalno-prawnie będą mogły w końcu pomóc nieletniej matce stać się matką, która będzie prawidłowo wykonywać swoje rodzicielskie obowiązki. Chodzi o to, aby to jeszcze niedojrzałe jeszcze dziecko było w stanie w końcu posiadać dobre wzorce do bycia matką, które często nie miały w swoich rodzinnych domach.

W uzasadnieniu słusznie zawarto informację, że „w celu uniknięcia nierównego traktowania tej grupy, a także w celu realizacji wyżej wskazanych norm konstytucyjnych, projekt zawiera uregulowania dotyczące pobytu nieletnich matek wraz z dziećmi w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich”. Projekt wprowadza obowiązek zorganizowania w jednostkach podległych Ministrowi Sprawiedliwości – okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich – oddziałów przeznaczonych dla nieletnich wychowanek, które urodziły dziecko i zgłosiły chęć opieki nad nim. Natomiast w odniesieniu do młodzieżowych ośrodków wychowawczych, które nie są tworzone ani nadzorowane przez Ministra Sprawiedliwości projekt przewiduje możliwość utworzenia takich oddziałów w tych placówkach. Decyzja, czy utworzyć domy dla matki i dziecka, będzie należała do organu założycielskiego młodzieżowego ośrodka wychowawczego. Podobnie jak w przypadku zasad pobytu skazanych z dzieckiem, dziecko będzie mogło przebywać z nieletnią matką w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich do ukończenia przez nie 3. roku życia, chyba, że dobro dziecka i względy wychowawcze lub zdrowotne będą przemawiały za wcześniejszym oddzieleniem go do matki. Projekt reguluje kwestie pobytu nieletnich matek z dziećmi w sytuacji, gdy wykonywanie umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich nie jest przerwane, odroczone albo – w przypadku nieletnich umieszczonych w zakładzie poprawczym nie zastosowano instytucji probacyjnej (warunkowe odstąpienie wykonania środka poprawczego,

¹² Projekt ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przyjęty przez rząd 5 kwietnia 2022 r., s. 122–123, (skierowany do Sejmu 14 kwietnia 2022 r.) <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-wspieraniu-i-resocjalizacji-nieletnich4>.

warunkowe zwolnienie z zakładu poprawczego) bądź dyrektor zakładu nie umieścił nieletniej poza zakładem poprawczym.

Zasadnie twierdzi Paweł Kobes, że te placówki to novum w nowej ustawie. Zdaniem Autora ta instytucja ma niebagatelny potencjał wychowawczo-resocjalizacyjny, ponieważ kształcą u nieletniego rodzica już od porodu dziecka przekonania o odpowiedzialności za nie. Ważne jest również to, że kształtują uczuciowość wyższą, empatię itp.¹³. W tym tak naprawdę chodzi o to, aby kobieta nauczyła się miłości do swojego dziecka od urodzenia. Tak, aby mogła prawidłowo się nim zająć, także po opuszczeniu tej placówki.

Odnosząc się do stanowiska doktryny, warto przytoczyć stanowisko Pawła Drembowskiego, który wyróżnia przesłanki pozytywne i negatywne przyjęcia do domu matki i dziecka owej nieletniej. Zaczynając od tych pozytywnych, należy do nich wiek dziecka, w tym przypadku chodzi o nieukończenie przez nie 3 lat. Słusznie wskazuje także, że nowa ustawa daje perspektywę matce dziecka możliwość wydłużenia oraz skrócenia tego okresu ze względu na dobro dziecka i względy wychowawcze lub zdrowotne. Przesłanką negatywną jest między innymi stwierdzenie faktu przez sąd rodzinny na czas określony odroczył lub przerwał wykonywanie środków wychowawczych w przypadku choroby nieletniej lub z innych ważnych przyczyn. Drugim ujemnym warunkiem wskazanym przez Pawła Drembowskiego jest przez sąd rodzinny na czas określony odroczenie lub przerwanie wykonywania środka poprawczego w przypadku choroby nieletniej lub z innych ważnych przyczyn. Trzecią przesłanką, która również nie kwalifikuje się do umieszczenia nieletniej do domu dla matki i dziecka jest przez wydanie orzeczenia o umieszczeniu nieletniej w zakładzie poprawczym, a przed umieszczeniem jej w takim zakładzie albo po upływie okresu odroczenia lub przerwy wykonywania środka poprawczego w zachowaniu nieletniej nastąpiła istotna poprawa, sąd rodzinny może warunkowo odstąpić od wykonania orzeczenia. Kolejnym kryterium, które również nie przyczyni się do podjęcia przez sąd rodzinny pozytywnej decyzji jest warunkowe zwolnienie nieletniej z zakładu poprawczego, jeżeli postępy w jej wychowaniu pozwalają przypuszczać, że po zwolnieniu z zakładu nieletnia będzie przestrzegała porządku prawnego i zasad współżycia społecznego. Ostatnie negatywne

¹³ P. Kobes, *Komentarz do art. 135*, [w:] *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Konarska-Wrzosek, Górecki, WKP 2023.

kryterium to sytuacja, w której dyrektor zakładu poprawczego umieścił nieletnią na czas określony poza zakładem poprawczym, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze, a w szczególności możliwość zdobycia wykształcenia, zawodu, a także niezbędnych kwalifikacji lub uprawnień¹⁴. Ten podział zastosowany przez Autora zasadniczo należy zaaprobować. Wynikać to może z faktu, że wskazane uporządkowanie na przesłanki pozytywne i negatywne przyczyniło się zdecydowanie do uporządkowania, wywodu ustawodawcy w nowej ustawie. Tak klarowny podział oraz jego dokładne wypunktowanie, pozwoli na łatwe zrozumienie wykładni legalnej i doktrynalnej nowej ustawy poczynionej u Autora zacytowanego powyżej.

Zgoda ojca lub opiekuna na umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka

Wskazana powyżej nazwa nagłówka artykułu ustawy, sugeruje, że kolejny podrozdział dotyczy kolejnej istotnej kwestii związanej z prawem nieletniej do przebywania w domach matki i dziecka wraz ze swoim potomkiem. Zgodnie z art. 136 nowej ustawy do umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka, o którym mowa w art. 135 ust. 1 i 2, wymagana jest zgoda ojca dziecka, jeżeli przysługuje mu władza rodzicielska albo opiekuna prawnego dziecka. W przypadku braku takiej zgody lub niemożności jej uzyskania o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka rozstrzyga sąd opiekuńczy.

W uzasadnieniu do projektu nowej ustawy nie zawarto żadnych szczegółowych uzasadnień. Projektodawca nowej ustawie zawarł w uzasadnieniu szerokie *wytlumaczenie ratio legis* tego przepisu. W tej sytuacji nie będzie wszczynane postępowanie opiekuńcze, o którym mowa w art. 137 projektu. „W sytuacji natomiast gdy ojciec albo opiekun dziecka nie wyrazi na to zgody, zaś nieletnia wyrazi chęć opiekowania się dzieckiem, jak również w sytuacji, gdy nie ma możliwości uzyskania takiej zgody, np. nie jest znane miejsce pobytu ojca dziecka, wymagane będzie rozstrzygnięcie sądu opiekuńczego. Projekt daje wyłącznie nieletniej matce – niezależnie

¹⁴ A. Koschel-Sturzbecher, *Komentarz do art. 134*, [w:] *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Drembkowski, Kowalski Legalis 2023.

od tego, czy ma ograniczoną, czy pełną zdolność do czynności prawnych – legitymację czynną do złożenia wniosku o umieszczenie dziecka wraz z nią w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich. Złożenie wniosku przez nieletnią, która nie będzie miała pełnej zdolności do czynności prawnych nie będzie wymagało potwierdzenia przez jej przedstawiciela ustawowego. Wniosek zostanie skutecznie złożony niezależnie od tego, czy w chwili jego złożenia będzie pełnoletnia. Postępowanie będzie toczyło się przed sądem opiekuńczym. Podobnie jak w każdym innym postępowaniu opiekuńczym przesłanką nadrzędną będzie dobro dziecka, które nieletnia urodziła, nie zaś dobro nieletniej matki. Właściwość miejscowa sądu opiekuńczego będzie zatem ustalana zgodnie z art. 569 § 1 k.p.c. Nie zawsze zatem do rozpoznania tego wniosku będzie sąd właściwy według art. 24 projektu (sąd rodzinny). Sąd opiekuńczy nie będzie mógł tego postępowania wszcząć z urzędu. Jeśli zatem nieletnia nie złoży wniosku o umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka, nie będzie możliwe wszczęcie postępowania i wydanie orzeczenia. Projekt kładzie akcent na dwie przesłanki – jasno wyrażoną przez nieletnią chęć zaopiekowania się dzieckiem oraz dobro tego dziecka. W przypadku, gdy na podstawie zebranego materiału dowodowego sąd dojdzie do wniosku, że dobro dziecka nie przemawia za uwzględnieniem wniosku nieletniej, wyda orzeczenie oddalające wniosek, od którego będzie przysługiwała nieletniej apelacja¹⁵. Ta celowościowa wykładnia dokonana w projekcie ustawy jest dość rozbudowana, ale zawiera w sobie kwintesencję tego artykułu.

Warto w związku z tym, odnieść się do stanowiska doktryny. Zasadnie zwraca uwagę Paweł Drembowski, że do tego przepisu nie ma zastosowania jedynie do osoby pozostającej w związku małżeńskim. Dalej Autor słusznie zwraca uwagę, że do tego artykułu ma zastosowanie ograniczona władza rodzicielska rodzicom, ponieważ w tym przypadku mogą oni zgodnie z art. 109 k.r.o. podejmować różne ważniejsze decyzje względem swojego dziecka. Słusznie na końcu Paweł Drembowski sygnalizuje, że władza rodzicielska a co za tym idzie decyzja o ważnych sprawach

¹⁵ Projekt ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przyjęty przez rząd 5 kwietnia 2022 r., s. 297–304, (skierowany do Sejmu 14 kwietnia 2022 r.), <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-wspieraniu-i-resocjalizacji-nieletnich4>.

rodzicom nie przysługuje, gdy są oni jej pozbawieni¹⁶. To ważne, że przepisy nowe ustawy są kompatybilne z przepisami kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w odniesieniu do władzy rodzicielskiej.

Regulacja w nowej ustawie wychodzi naprzeciw związkom partnerskim i przepisom Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zwłaszcza w sytuacji, gdy nieletnia ma poniżej 16 lat i nie można z ważnych powodów zawrzeć związku małżeńskiego. Jest to ważne, że właśnie każdy ojciec, którego domniemanie zostało potwierdzone przez złożone oświadczenie przez ojca i matkę jest w tym przypadku ojcem dziecka. Domniemanie pochodzenia męża ojca matki w tym przypadku nie ma zastosowania w odniesieniu do nieletniej matki. Jeszcze w przypadku sądowego ustalenia pochodzenia dziecka od ojca matki jest uzasadniony jako sposób ustalenia pochodzenia dziecka od ojca.

Warto nadmienić, że przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego szczegółowo reguluje sprawę uznania ojcostwa. Zgodnie z art. 73§ 1 k.r.o. uznanie ojcostwa następuje, gdy mężczyzna, od którego dziecko pochodzi, oświadczy przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, że jest ojcem dziecka, a matka dziecka potwierdzi jednocześnie albo w ciągu trzech miesięcy od dnia oświadczenia mężczyzny, że ojcem dziecka jest ten mężczyzna. Zgodnie z § 2 kierownik urzędu stanu cywilnego wyjaśnia osobom zamierzającym złożyć oświadczenia konieczne do uznania ojcostwa przepisy regulujące obowiązki i prawa wynikające z uznania, przepisy o nazwisku dziecka oraz różnicę pomiędzy uznaniem ojcostwa a przysposobieniem dziecka. Natomiast zgodnie z § 3 kierownik urzędu stanu cywilnego odmawia przyjęcia oświadczeń koniecznych do uznania ojcostwa, jeżeli uznanie jest niedopuszczalne albo gdy powziął wątpliwość co do pochodzenia dziecka. Ważne rozwiązanie regulacji prawnych w zakresie możliwości zostania pełnoprawnym rodzicem zostało unormowane w art. 77 k.r.o. Zgodnie z nim oświadczenie konieczne do uznania ojcostwa może złożyć osoba, która ukończyła szesnaście lat i nie istnieją podstawy do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia. Natomiast § 2 stanowi o tym, że osoba, o której mowa w § 1, jeżeli nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, może złożyć oświadczenie konieczne do uznania ojcostwa tylko przed sądem opiekuńczym¹⁷.

¹⁶ P. Drembkowski, *Komentarz do art. 136, [w:] Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Drembkowski, Kowalski Legalis 2023.

¹⁷ Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).

Trzeba zauważyć, że wskazany przepis wskazuje na ważne prawo nie tylko nieletniej matki o podejmowaniu tak ważnej decyzji o umieszczeniu dziecka wraz z nieletnią w domu matki i dziecka. W przypadku tej jednostki redakcyjnej ważna jest również zgoda ojca dziecka. Można w tym przypadku nawet zauważyć, że jest pewnego rodzaju równowaga pomiędzy ważnością decyzji ojca oraz matki małego dziecka. To dobre rozwiązanie, ponieważ w takich sprawach zawsze chodzi o dobro wspólnego dziecka, zdanie dwóch odrębnych jednostek, które swoje dziecko znają i wychowują jest kluczowe, nawet jeśli jest ono odrębne. To dobry argument, żeby wysłuchać dwie strony, a nie często generalnie tylko jedną – najczęściej matkę dziecka.

Wniosek do sądu o umieszczenie dziecka wraz z nieletnią matką

Zgodnie z art. 137 nowej ustawy o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka, o którym mowa w art. 135 ust. 1 i 2, orzeka sąd opiekuńczy, na wniosek nieletniej, złożony za pośrednictwem dyrektora młodzieżowego ośrodka wychowawczego, okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich, w którym nieletnia przebywa. Przepisu art. 570 Kodeksu postępowania cywilnego nie stosuje się. Natomiast zgodnie z ust. 2 do wymienionego powyżej wniosku nieletniej dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska dołącza swoją opinię o nieletniej oraz łączną opinię o nieletniej sporządzoną przez psychologa i pedagoga z ośrodka, zakładu lub schroniska. Można zatem zauważyć, że jest to kolejne istotne rozwiązanie w nowej ustawie, które *de facto* nakłada na instytucje publiczne kolejne zarazem obowiązki, ale zarazem prawa nieletniej.

Projekt nakłada na dyrektora ośrodka, zakładu lub schroniska, w którym nieletnia przebywa, obowiązek przekazania wniosku nieletniej do sądu opiekuńczego. Ponadto dyrektor placówki, w której będzie utworzony dom dla matki i dziecka, będzie miał obowiązek niezwłocznego zawiadomiania sądu opiekuńczego o zwolnieniu nieletniej albo o zastosowaniu wobec niej przez sąd rodzinny przerwy lub odroczenia, instytucji probacyjnej (w przypadku środka poprawczego) czy też podjęcia przez dyrektora zakładu poprawczego decyzji o umieszczeniu nieletniej poza

zakładem. Obowiązek zawiadomienia ciąży na dyrektorze niezależnie od tego, czy nieletnia została umieszczona w domu matki i dziecka za zgodą ojca albo opiekuna dziecka, czy też na podstawie orzeczenia sądu opiekuńczego. Sąd będzie w tym zakresie mógł podjąć działania z urzędu”¹⁸.

Istotę tego przepisu zawiera słusznie Piotr Drembowski, który celnie wskazuje, że celem wniosku nie jest dobro matki, tylko dziecka, które pozostaje pod opieką nieletniej matki, która przebywa we wskazanych powyżej placówkach resocjalizacyjnych dla nieletnich¹⁹. Są to ważne decyzje, które zawsze będą się znajdować w gestii sądu rodzinnego i nieletnich jako właściwego w sprawach nieletnich, by w kompetentny sposób podjąć decyzje o losie dziecka matki.

Ważne jest stanowisko poczynione przez Pawła Kobsa, że to jedynie nieletnia matka dziecka może złożyć stosowny wniosek²⁰. Nikt zatem inny nie może być podmiotem uprawnionym do złożenia tego wniosku. Ani dyrektor placówki, ani inna osoba tam pracująca, także ojciec dziecka nie jest wnioskodawcą. Można w związku, z tym podsumować, że jest to uprawnienie młodej kobiety w ciąży oraz po urodzeniu dziecka, czy chce zająć się swoim dzieckiem w domu matki i dziecka dla nieletnich.

Merytorycznie pozytywnie należy ocenić fakt, że do tego wniosku trzeba również dołączyć opinię o nieletniej oraz łączną opinię o nieletniej sporządzoną przez psychologa i pedagoga z ośrodka, zakładu lub schroniska. Tą pierwszą zgodnie z literalnym brzmieniem ustawy musi wystawić dyrektor właściwej placówki, w której aktualnie przebywa nieletnia posiadająca własne dziecko poza tą placówką. Rację ma Piotr Drembowski, że ta druga opinia daje pewność, że właściwy sąd będzie wydawał orzeczenia, mając rzeczywiste rozeznanie w danej sprawie. Ta opinia powinna odnosić się do m.in.: postępowania, sytuacji wychowawczych nieletniej, procesu nauki nieletniej i sposobu spędzania czasu wolnego. Także ważne jest określenie kontaktów środowiskowych oraz stosunku do niej opakunków w placówce, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych w środowisku uzależnień

¹⁸ Projekt ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przyjęty przez rząd 5 kwietnia 2022 r., s. 227–304, (skierowany do Sejmu 14 kwietnia 2022 r.) <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-wspieraniu-i-resocjalizacji-nieletnich4>.

¹⁹ P. Drembowski, *Komentarz do art. 137 [w:] Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Drembowski, Kowalski Legalis 2023.

²⁰ P. Kobes, *Komentarz do art. 137, [w:] Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Konarska-Wrzosek, Górecki, WKP 2023.

nieletniej. Ważne jest także określenie w tej opinii stosunku do okresu ciąży i narodzonego dziecka²¹, ponieważ te dwa elementy mogą wpływać pozytywnie na decyzje, zwłaszcza jeżeli nieletnia z tytułu urodzenia dziecka rzeczywiście pozytywnie mówi o swoim dziecku. Ważny jest także jej stosunek do dziecka, kiedy była w ciąży, chociaż nie można tego wyłącznie stosować, ponieważ na początku może towarzyszyć szok dla tej nieletniej z tytułu nieplanowanej ciąży. Po drugie czasami brakuje też w ciąży nieletniej braku wsparcia rodziny i ojca dziecka, ponieważ to oni czasami też nie posiadają właściwych wzorców. Zatem tym bardziej taka dziewczyna powinna otrzymać wzorce w placówce, by móc wychować godnie i w prawidłowy sposób swoje dziecko.

Umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka w trybie zarządzenia tymczasowego

Art. 138 nowej ustawy nadał nieletniej matce dziecka prawo do jej wraz z dzieckiem umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka. Dziecko może przebywać z nieletnią matką w domu dla matki i dziecka, o którym mowa, jeżeli w szczególnie uzasadnionym przypadku, w okresie od dnia złożenia wniosku, o którym mowa w art. 137 ust. 1, do dnia wydania postanowienia o umieszczeniu art. 135 ust. 1 i 2, za zgodą sądu opiekuńczego. Przepis art. 569 § 2 Kodeksu postępowania cywilnego stosuje się. Warto nadmienić, że w wypadkach nagłych sąd opiekuńczy wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd opiekuńczy miejscowo właściwy.

Zgodnie z założeniem projektu ustawy zasadą powinno być umieszczenie dziecka w domu matki i dziecka dopiero po wydaniu orzeczenia merytorycznego. Jednakże mogą zdarzyć się sytuacje, gdy konieczne będzie umieszczenie w trybie zabezpieczenia. Projekt przewiduje, że w szczególnie uzasadnionym przypadku, np. gdy potrzebne jest udzielenie nieletniej lub dziecku niezbędnej pomocy medycznej, której nie można zapewnić w placówce, w której przebywa, mogą oboje przebywać

²¹ P. Dremlkowski, *Komentarz do art. 137*, [w:] *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Dremlkowski, Kowalski Legalis 2023.

w tym domu za zgodą sądu opiekuńczego wydanego w trybie zarządzenia tymczasowego²². To ważne rozwiązanie, które służy przyspieszeniu czasu, kiedy nieletnia matka będzie mogła przebywać wraz z dzieckiem.

Kwintesencję przesłanki, zawartej w treści art. 138 nowej ustawy, zawarł zasadnie Paweł Kobes. Ma on w zupełności rażę, że „szczególnym uzasadnieniem” powinno być sam fakt chęci posiadania przy sobie dziecka w placówce przewidzianej dla nieletniej, w której ona przebywa bez żadnych przewinień. Autor bez ogródek nazywa pozbawienie nieletniej możliwości wykonywania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem jako narażenie jej „na depresję i inne traumatycznie przeżycia. W takim przypadku, gdyby sąd opiekuńczy uwzględnił wniosek matki, jej stan zdrowia psychicznego mógłby utrudnić lub uniemożliwić sprawowanie opieki nad dzieckiem”²³. Ważne jest, aby w praktyce sądu wszelkie decyzje były rozpatrywane merytorycznie, na korzyść nieletnich matek.

Obowiązki informacyjne dyrektora ośrodka wobec sądu

Dyrektor młodzieżowego ośrodka wychowawczego, okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich, w którym utworzono dom dla matki i dziecka, o którym mowa w art. 135 ust. 1 i 2, niezwłocznie zawiadamia sąd opiekuńczy o każdej okoliczności przemawiającej przeciwko pobytowi dziecka w domu dla matki i dziecka, o zastosowaniu wobec nieletniej przepisów art. 144 ust. 1, art. 145 ust. 1 lub 2, art. 146 ust. 1, art. 234 ust. 1, art. 236 ust. 1, art. 237 ust. 1, art. 274 ust. 1, art. 276 ust. 1 lub 2 lub o zwolnieniu nieletniej z ośrodka, zakładu lub schroniska. To kolejny obowiązek nałożony na dyrektorów placówek resocjalizacyjnych względem sądu rodzinnego. Należy wskazać, że ustawodawca użył sformułowania niezwłocznie. Piotr Drembkowski wskazuje, że powinno się to rozumieć jako „bez nieuzasadnionej zwłoki, czyli tak szybko, jak to jest możliwe w normalnym toku spraw, ale nie natychmiast”²⁴. Taki zapis poczyniony przez ustawodawcę

²² Projekt ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przyjęty przez rząd 5 kwietnia 2022 r., s. 227–304, (skierowany do Sejmu 14 kwietnia 2022 r.), <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-wspieraniu-i-resocjalizacji-nieletnich4>.

²³ P. Kobes, *Komentarz do art. 138*, [w:] *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Konarska-Wrzosek, Górecki, WKP 2023.

²⁴ P. Drembkowski, *Komentarz do art. 139*, [w:] *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Drembkowski, Kowalski Legalis 2023.

jest prawidłowy. Nie jest to sprawa pilna, która powinna być załatwiona natychmiast.

Dla jasności wyводу i uporządkowania Piotr Drembkowski wskazuje następujące kryteria do zawiadomienia sądu opiekuńczego przez dyrektora młodzieżowego ośrodka wychowawczego, okręgowego ośrodka wychowawczego, zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich jest każda okoliczności przemawiającej przeciwko pobytowi dziecka w domu dla matki i dziecka. Pierwsza dotyczy sytuacja, w której sąd rodzinny na czas określony odroczył lub przerwał wykonywanie środków wychowawczych w przypadku choroby nieletniej lub z innych ważnych przyczyn. Druga to decyzja sądu rodzinnego o zmianie lub uchyleniu środka wychowawczego, jeżeli względy wychowawcze lub inne ważne względy za tym przemawiają (dotyczy to również środków wychowawczych stosowanych w okresie próby). Następny powód dotyczy sytuacji, w której w toku wykonywania środka wychowawczego okazało się, że wobec nieletniej należy zastosować środek leczniczy, a sąd rodzinny przerwał wykonywanie środka wychowawczego i zastosował środek leczniczy. Kolejna ważna przesłanka odnosi się do odroczenia na czas określony lub przerwania wykonywania środka poprawczego w przypadku choroby nieletniej lub z innych ważnych przyczyn przez sąd rodzinny. Dalsze kryterium ma miejsce, gdy w toku wykonywania środka poprawczego okazało się, że wobec nieletniej należy zastosować środek leczniczy, sąd rodzinny przerwał wykonywanie środka poprawczego i zastosował środek leczniczy. Następną przesłanką ma miejsce, gdy sąd rodzinny warunkowo zwolnił nieletnią z zakładu poprawczego, gdyż postępy w jej wychowaniu pozwalały przypuszczać, że po zwolnieniu z zakładu nieletnia będzie przestrzegała porządku prawnego i zasad współżycia społecznego. Ostatnia jest najbardziej rozbudowana. Oznacza to, że dyrektor zakładu poprawczego umieścił nieletnią na czas określony poza zakładem poprawczym, gdyż przemawiały za tym: względy wychowawcze, a w szczególności możliwość zdobycia wykształcenia, zawodu, a także niezbędnych kwalifikacji lub uprawnień, możliwość podjęcia zatrudnienia, potrzeba specjalistycznego leczenia, szczególnie względy rodzinne – a ocena zachowania nieletniej wskazywała, że będzie możliwe roztoczenie nad nim skutecznego nadzoru, dyrektor zakładu poprawczego umieścił nieletnią na czas określony w hostelu, gdyż jest to uzasadnione prowadzonym procesem usamodzielniania się nieletniej lub przygotowaniem do zwolnienia jej z zakładu, a nieletnia w czasie pobytu w hostelu podjęła pracę lub naukę dokonano zwolnienia nieletniej

z ośrodka, zakładu lub schroniska²⁵. Obowiązek oznacza obligatoryjne wystąpienie jednej z przesłanek. Wystąpienie jednej z przesłanek spowoduje nałożenie obowiązku zawiadomienia sądu rodzinnego i opiekuńczego. Wskazany powyżej katalog można powiedzieć, że zawiera w sobie najważniejsze przesłanki, które leżą po stronie nie tylko samej nieletniej, są to czasami także sytuacje nie do końca zależne od nieletniej, czego przykładem jest chociażby sytuacja epidemiologiczna.

Przepisy w sprawie domów dla matki i dziecka w wyznaczonych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich

W art. 140 nowej ustawy została zawarta delegacja ustawowa. Została ona nałożona na Ministra Sprawiedliwości. Należy zaznaczyć, że wskazane rozporządzenie odnosi się do prawie wszystkich przedstawionych rozwiązań w zakresie prawa nieletniej ciąży i po urodzeniu dziecka od art. 133 do art. 139 nowej ustawy, na pobyt nieletnich matek umieszczonych w okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich oraz ich dzieci do domów dla matki i dziecka.

Rozporządzenie między innymi szczegółowo określa dokumenty, które dołącza do wniosku nieletnia matka: odpis skrócony aktu urodzenia dziecka, zgodę ojca dziecka, jeżeli przysługuje mu władza rodzicielska, albo opiekuna prawnego dziecka na umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka a także zgodę organu prowadzącego postępowanie na przyjęcie do domu dla matki i dziecka, jeżeli wobec nieletniej matki wykonywany jest środek tymczasowy w postaci tymczasowego umieszczenia w ośrodku albo umieszczenia w schronisku. Można w związku z tym ocenić pozytywnie ocenić zamknięty katalog załącznika do wskazanego wniosku nieletniej.

Z kolei w § 4 rozporządzenie precyzuje na podstawie art. art. 137 ust. 1 nowej ustawy, przyjęcie nieletniej matki do domu dla matki i dziecka na podstawie postanowienia sądu opiekuńczego o umieszczeniu dziecka

²⁵ P. Dremlowski, *Komentarz do art. 139, [w:] Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Dremlowski, Kowalski Legalis 2023.

w domu dla matki i dziecka. Ten akt wykonawczy reguluje także sytuację, gdy wobec nieletniej matki wykonywany jest środek tymczasowy w postaci tymczasowego umieszczenia w ośrodku albo umieszczenia w schronisku, do wniosku o umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka nieletnia matka dołącza zgodę organu prowadzącego postępowanie na przyjęcie do domu dla matki i dziecka. Ważne jest także, że prawodawca nałożył na sąd opiekuńczy obowiązek przesłania postanowienia o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka. Wymieniony powyżej odpis postanowienia jest niezwłocznie przesyłany do Ministerstwa Sprawiedliwości wraz z wnioskiem o przeniesienie nieletniej matki do domu dla matki i dziecka.

W rozporządzeniu zawarto również szczegółowe rozwiązania do umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka w trybie zarządzenia tymczasowego. Ważne jest to, że zgodnie z § 5, w sytuacji, gdy nieletnia zostanie tam przyjęta, to wówczas w przypadku, nieletniej matki do domu dla matki i dziecka następuje na podstawie pisemnego wniosku nieletniej matki skierowanego do Ministerstwa Sprawiedliwości. Do takiego wniosku dołącza się między innymi: odpis skrócony aktu urodzenia dziecka, zgodę sądu opiekuńczego na przebywanie dziecka w domu dla matki i dziecka, oraz zgodę organu prowadzącego postępowanie na przyjęcie do domu dla matki i dziecka, jeżeli wobec nieletniej matki wykonywany jest środek tymczasowy w postaci tymczasowego umieszczenia w ośrodku albo umieszczenia w schronisku.

Dobrym rozwiązaniem jest, że w rozporządzeniu również zawarto katalog zamknięty organów, które są zawiadamiane w momencie przyjęcia nieletniej matki do domu dla matki i dziecka dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska zawiadamia. Do nich należą między innymi: sąd rodzinny albo organ prowadzący postępowanie, dyrektora ośrodka, zakładu lub schroniska, do którego nieletnia matka ma zostać przyjęta, dyrektora ośrodka, zakładu lub schroniska, w którym nieletnia matka przebywa, oraz rodziców albo tego z rodziców, pod którego stałą pieczę nieletnia matka faktycznie pozostaje, albo opiekuna nieletniej matki. Można zauważyć, że jest to katalog z jednej strony podmiotów odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji w sprawie nieletniej matki lub dyrektor właściwych jednostek wychowawczych lub opiekunowie prawni oraz rodzice nieletniej. Są to zatem najważniejsze podmioty odpowiedzialne za wychowanie oraz pieczę nad nieletnią.

Kolejny paragraf reguluje zasady przyjęcia do matki i dziecka do analizowanego powyżej domu. Dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska przyjmuje nieletnią matkę do domu dla matki i dziecka na podstawie: skierowania do domu dla matki i dziecka wydanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości lub nakazu przyjęcia. Kontynuując, warto wskazać, że dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska przyjmuje dziecko do domu dla matki i dziecka na podstawie: zgody ojca dziecka, jeżeli przysługuje mu władza rodzicielska, albo opiekuna prawnego dziecka na umieszczenie dziecka w domu matki i dziecka albo postanowienia sądu opiekuńczego o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka, albo zgody sądu opiekuńczego na przebywanie dziecka w domu dla matki i dziecka. Warto zasygnalizować, że spójnik „albo” w treści przepisu nie oznacza, że są to przesłanki, które muszą być zastosowane rozłącznie.

Kolejna jednostka redakcyjna reguluje z kolei podmioty zawiadomienia o przyjęciu dziecka do domu dla matki i dziecka dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska. W tym przypadku chodzi o: ojca dziecka, jeżeli przysługuje mu władza rodzicielska, albo opiekuna prawnego dziecka albo sąd opiekuńczy, który wydał postanowienie o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka, albo sąd opiekuńczy, który wydał zgodę na przebywanie dziecka w domu dla matki i dziecka.

Ważne jest również, że indywidualny plan oddziaływań wychowawczych, resocjalizacyjnych i terapeutycznych, o którym mowa w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie pobytu nieletnich w okręgowych ośrodkach wychowawczych, sporządzony dla nieletniej matki umieszczonej w ośrodku obejmuje dodatkowo zajęcia z zakresu opieki zapewniającej dziecku prawidłowy rozwój psychofizyczny. Ponadto indywidualny plan resocjalizacji, o którym mowa w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 sierpnia 2022 r. w sprawie pobytu nieletnich w zakładach poprawczych sporządzony dla nieletniej matki umieszczonej w zakładzie obejmuje dodatkowo zajęcia z zakresu opieki zapewniającej dziecku prawidłowy rozwój psychofizyczny. Także w ramach oddziaływań wychowawczych prowadzonych wobec nieletniej matki umieszczonej w schronisku realizuje się dodatkowo zajęcia z zakresu opieki zapewniającej dziecku prawidłowy rozwój psychofizyczny. Oprócz tego zespół pomocy psychologiczno-pedagogicznej, zespół diagnostyczno-korekcyjny lub zespół diagnostyczny dokonują pisemnie kwartalnych ocen postaw macierzyńskich nieletnich matek.

Ważne jest to, że doprecyzowano również czas, na jaki nieletnia matka, która czasowo opuszcza dom dla matki i dziecka, opuszcza go wraz z dzieckiem. W uzasadnionych przypadkach, na wniosek nieletniej matki, dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska może wyrazić zgodę na pozostawienie dziecka w domu dla matki i dziecka na czas jej czasowego pobytu poza ośrodkiem, zakładem lub schroniskiem nie dłuższy niż 24 godziny. Jeżeli nieletnia matka nie powróciła do ośrodka, zakładu lub schroniska albo powróciła do niego bez dziecka, dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska zawiadamia sąd opiekuńczy. W przypadku okresowej niemożności wykonywania przez nieletnią matkę pieczy nad dzieckiem albo niemożności uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem przebywa ono pod opieką opiekuna dziecka.

Ważna regulacja została zawarta w akcie wykonawczym, że w przypadku, gdy zespół pomocy psychologiczno-pedagogicznej, zespół diagnostyczno-korekcyjny lub zespół diagnostyczny wydał na piśmie opinię, że względy wychowawcze lub zdrowotne przemawiają przeciwko pobytowi dziecka w domu dla matki i dziecka, dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska zawiadamia o tym sąd opiekuńczy i przesyła opinię. Natomiast w przypadku, gdy lekarz wydał na piśmie opinię, że względy zdrowotne przemawiają przeciwko pobytowi dziecka w domu dla matki i dziecka, dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska zawiadamia o tym sąd opiekuńczy i przesyła opinię.

Rozporządzenie w § 12 normuje, że w przypadku opuszczenia przez dziecko domu dla matki i dziecka dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska występuje do Ministerstwa Sprawiedliwości z wnioskiem o przeniesienie nieletniej matki umieszczonej w domu dla matki i dziecka do ośrodka, zakładu lub schroniska, z którego została przeniesiona. Jeżeli zaś nieletnia matka została przeniesiona do domu dla matki i dziecka zorganizowanego w ośrodku, zakładzie lub schronisku, w którym była umieszczona, w przypadku opuszczenia przez dziecko domu dla matki i dziecka dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska przenosi nieletnią matkę do grupy wychowawczej w tym ośrodku, zakładzie lub schronisku. O przeniesieniu nieletniej dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska informuje Ministerstwo Sprawiedliwości.

Kolejna jednostka redakcyjna analizowanego aktu prawnego reguluje sytuację, w której o opuszczeniu przez dziecko domu dla matki i dziecka dyrektor ośrodka, zakładu lub schroniska zawiadamia: ojca dziecka, jeżeli przysługuje mu władza rodzicielska, albo opiekuna prawnego dziecka

albo sąd opiekuńczy, który wydał postanowienie o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka, albo sąd opiekuńczy, który wydał zgodę na przebywanie dziecka w domu dla matki i dziecka.

Dom dla matki i dziecka jest działem ośrodka, zakładu lub schroniska albo grupą wychowawczą w ośrodku, zakładzie lub schronisku. Wyposażenie domu dla matki i dziecka jest zbliżone do warunków domowych.

Podsumowanie

Przepisy dotyczące prawa nieletnich matek lub nieletnich kobiet w ciąży, które znajdują się w obowiązującej ustawie, można powiedzieć, że są wyczerpujące i wypełniają wcześniej występującą tzw. „lukę prawną”. W poprzedniej ustawie nie było żadnych możliwości, aby młoda nieletnia matka w schronisku dla nieletnich, w okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych mogła zająć się swoim dzieckiem. Należy wspomnieć, że wcześniej była duża dysproporcja pomiędzy matką, która wychowuje swoje dziecko w domu matki i dziecka, które były przy zakładach karnych a nieletnią matką, która jest w zakładzie poprawczym i innych placówkach resocjalizacyjnych dla nieletnich.

Podsumowując należy zatem słusznie wskazać, że w odniesieniu do samych praw nieletnich w ciąży oraz w przypadku po urodzeniu dziecka zostały one w nowej ustawie wyczerpująco uregulowane. Można w końcu powiedzieć, że konstytucyjne prawa do wychowania dziecka zostały w końcu zrealizowane dla każdej matki, niezależnie od tego, czy jest kobietą przebywającą na wolności, czy przebywa w zakładzie karnym, czy zakładzie poprawczym lub w innej placówce resocjalizacyjnej. W końcu nie ma dyskryminacji prawnej nieletnich matek, które wcześniej na podstawie poprzedniej ustawy były pozbawione tego prawa, by w odpowiedniej instytucji wychować dziecko.

Podsumowując rozważania, warto na samym koniec jeszcze wspomnieć tytułem przypomnienia, że w nowej ustawie wprowadzono pewne zmiany odnośnie do tytułu samej ustawy. Bowiem, jak w nazwie ustawie wskazano, że głównym jej zadaniem nie jest tylko resocjalizacja nieletnich, przed tym postawiony jest ważny element, którego poprzednio nie było. Chodzi o to, aby za każdym razem wspierać nieletnich, a nie na każdym kroku wymierzać różnego rodzaju środki wychowawcze i poprawcze oraz lecznicze dla nieletnich. Właśnie ideę wspierania nieletnich świetnie

oddają przepisy art. 133–140 nowej ustawy. Właśnie poprzez wspieranie nieletniej matki w zakładzie poprawczym, schronisku dla nieletnich oraz w okręgowych ośrodkach wychowawczych jest w końcu możliwe wsparcie nieletniej matki, którą trzeba nie tylko uczyć być matką, kształtować ją do bycia nią poza tymi jednostkami. Wynika to z faktu, że po ukończeniu przez dziecko 3 lat, będzie trzeba tę placówkę opuścić, a co za tym idzie, dopiero wychowując dziecko samodzielnie bez wsparcia instytucji publicznych, będzie to trudne dla nieletniej matki. Dlatego bardzo ważne jest to, aby te nieletnie ukształtować prawidłowo do tak ważnej roli w matki swojego dziecka.

Pozostaje jeszcze jedna wątpliwość, ile jest takich ośrodków, w których będą zrealizowane te prawa nieletnich. Ustawa obowiązuje dopiero rok, w związku z tym na tę chwilę trudno stwierdzić, ile jest takich placówek. Autorka ma jednak głęboką nadzieję, że wprowadzone przepisy będą miały szerokie zastosowanie. Nie tylko problematyczne mogą być braki lokalowe i funkcjonalne w niektórych zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich oraz w okręgowych ośrodkach wychowawczych. Trudnościami mogą być też braki kadrowe, ponieważ taką młodą nieletnią matką będzie wymagała większego zaangażowania kadry danej jednostki. Nie tylko chodzi o wsparcie psychologiczne, ale także medyczne. Wymaga to zwiększenia nakładów finansowych państwa na realizację tej ustawy, a zarazem praw w niej zawartych. Jednak nie może być tak, że brak możliwości finansowych spowoduje, że będą te prawa nierealizowane.

Bibliografia

- Drembkowski P., *Komentarz do art. 136 i nast.*, [w:] *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Drembkowski, Kowalski Legalis 2023.
- Kilińska-Pękacz, *Analiza porównawcza sytuacji matek wychowujących dziecko w zakładzie karnym i w zakładzie poprawczym Postulaty de lege lata i lege ferenda*, [w:] *Kobieta i prawo*, red. D. Jaroszewska-Choraś, A. Kilińska-Pękacz, A. Wedeł-Domaradzka, Warszawa 2023.
- Kobes P. *Komentarz do art. 135 i nast.* [w:] *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Konarska-Wrzosek, Górecki, WKP 2023.
- Koschel-Sturzbecher A., *Komentarz do art. 134*, [w:] *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. Drembkowski, Kowalski Legalis 2023.
- Kodeks rodzinny i opiekuńcze (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969 oraz z 2022 r. poz. 1700).
- Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, z dnia 9 czerwca 2022 r. (TDz.U. z 2022 r. poz. 1700).
- Projekt ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich przyjęty przez rząd 5 kwietnia 2022 r., s. 297–302, (skierowany do Sejmu 14 kwietnia 2022 r.) <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-wspieraniu-i-resocjalizacji-nieletnich4>. (dostęp: 1 lipca 2023).